

Tammikuu

Uudenvuodenpäivä 1.1

Loppiainen 6.1

Nuutinpäivä 13.1

Tammikuu aloittaa vuoden. Puhutaan myös ensimmäisestä sydänkuusta eli sydäntalven kuukausista. Tammikuussa vietetään myös Joulun lopettamisen päivää eli loppiaista, jolloin kuusi perinteisesti kannetaan ulos.

Luonnossa tapahtuu:

Pysyvä lumipeite kattaa tammikuussa jo yleensä koko Suomen, vain merialueet jatkavat jäätymistään. Tammikuussa lämpötilat tippuvat edelleen, mutta päivät alkavat hitaasti pidetä, vaikkakin ne ovat vielä hyvin lyhyitä. Auringon lämpöteho on vielä hyvin alhainen ja säätyyppi yleensä pilvinen.

Tammikuussa karhuemo synnyttää poikasensa talvipesässä, Siili ja Lepakko ovat horroksessa. Linnut käyttävät valoisan ajan ruoan etsintään. Järvien jään alla kalat liikkuvat ja syövät. Hyönteiset talvehtivat puiden oksien koloissa.

Puutarhassa tapahtuu:

- Lumityöt ovat hyvää hyötyliikuntaa
- Luminen puutarha on kauneimmillaan
- Puutarhaa voi koristella lumilyhdyillä ja jääveistoksilla
- pihapiirissä on talvella monenlaista kulkijaa. Lumisina talvina voi tarkkailla ja tunnistaa eläinten jälkiä lumella.

Maatilalla tapahtuu:

- Tammikuu on työkalenterissa talvilevon aikaa, mutta tarvepuut hakattiin entisaikaan sinä aikana. Vanhan kansan mukaan tammikuussa kaadettu puu ei lahoa tai halkeile.

Kuukauden toimintavinkki: Jälkiä lumessa retki

Kerää luonnosta askartelumateriaalia talteen yhdessä lasten kanssa

Materiaali	Käsittely
<p>Havut</p> <ul style="list-style-type: none"> Havut ovat monipuolinen raaka-aine ja se kuuluu talvenkoristeisiin. Siitä voidaan askarella mm. havupalloja, kransseja ja köynnöksiä. Lisäksi sillä voidaan koristella muun muassa jouluisia kukkaistutuksia. Havuisia on paljon valinnan varaa: kuusen, männyt, katajan jne. havut. Havujen keräämiseen tarvitaan maanomistajan lupa. 	<p>Havut ovat ikivihreitä ympäri vuoden, mutta ajankohtaisia ne ovat tavallisesti talvella pihan koristeina. Viileissä tiloissa havut voivat säilyä jopa talven yli, mutta lämpimissä sisätiloissa ne karistavat havunsa melko nopeasti.</p>
<p>Paju</p> <ul style="list-style-type: none"> Pajua voi käyttää lähes mihin tahansa askarteluun niin tuoreena kuin kuivattunakin. Pajujen keräämiseen tarvitaan maanomistajan lupa. 	<p>Pajua voidaan kerätä lehdettömään aikaan lokakuulta huhtikuulle asti. Pajua voidaan käyttää niin kuivattunakin kuin heti tuoreeltaan. Jos pajut ovat kuivattuja, tulee niitä liottaa ennen käyttöä noin viikko. Jos pajut ovat tuoreita, tulee niitä käyttäessä huomioida, että kuivuttuaan ne kutistuvat eli esimerkiksi punonnassa vierekkäisten pajujen raot kasvavat.</p>
<p>Risut</p> <ul style="list-style-type: none"> Risut sopivat moneen askarteluun, niitä voi myös maalata spraymaalilla. Risujen keräämiseen tarvitaan maanomistajan lupa. 	<p>Kerättävien risujen tulee olla eläviä, kuivat risut eivät kestä taivuttamista. Risut kerätään lehdettömään aikaan, syksyllä lehtien pudottua tai keväällä ennen lehtien puhkeamista. Syksyllä kerätyt risut ovat sitkeämpiä. Auringolta, sateelta ja tuulelta suojassa tuoreena kerätyt risut säilyvät pitkään käyttökelpoisina.</p>

Jäniksen talviruokinta ja tarkkailu

Tekemällä tämän tehtävän voit auttaa metsäjänistä selviämään kovasta talvesta paremmin. Metsän eläinten ruokintaa kutsutaan riistanhoidoksi.

Milloin?

01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12
—											—
—											

— Milloin mahdollista? — Sesonki

Vaikeusaste & erityisvaatimukset:

- Liikkuminen talvisessa luonnossa

Kustannukset:

€ €€ €€€

Tarvikkeet:

- kuivattua heinää
- lehtikerppuja tai omenia.

Tiesitkö että...

metsäjänis saa talvella valkean karvapeitteen kun taas rusakon turkki pysyy ruskeana myös talvella.

Työohje:

1. Jänisten ruokinta on hyvin yksinkertaista. Metsässä kulkiessasi ripustat kuivattua heinää tuppoina puiden alaoksille roikkumaan. Tietysti sinun kannattaa jälkiä tarkkailemalla selvittää alueet, joissa jäniksiä on runsaasti, ja keskittää ruokinta sinne. Kuivattua heinää mahtuu esim. reppuun aika runsaasti kerralla.
2. Tarjoa myös lehtikerppuja jäniksille, ne voit ripustaa puiden alaoksille. Lehtikerput ovat kesällä kerättyjä ja kuivattuja lehtipuiden oksia.
3. Pienet lumisateet eivät juuri haittaa ruokintaa, sillä jänikset pystyvät kaivamaan ravintonsa myös lumipeitteen läpi. Jos lunta sataa oikein paljon, vie paikalle uusi lasti ravintoa.
4. Lumisateen jälkeen on jännittävä mennä katsomaan eläinten jälkiä ja laskea ruokintapaikalla käyneiden vierailijoiden määriä.

Ohjaajalle:

Yhdessä voidaan pohtia mitä muita eläimiä ruokintapaikalla on käynyt ja mitkä niistä tunnistettiin jälkien perusteella. (katso: eläinten jäljet)

Lisätietoja villien eläinten ruokinnasta jne. muun muassa Villinä Helsingissä sivustolta:

http://www.hel.fi/hel2/yym/elaimena_helsingissa/esite/index.htm

Lumihiihtäletutkija

Lumihiihtäleiden sataessa taivaalta ne näyttävät kaikki samannäköisiltä, mutta kun niitä tarkastelee läheltä suurennuslasin avulla, huomaa kuinka erilaisia ja kauniita ne ovatkaan. Lumihiihtäleiden kauneus on kuitenkin katoavaista, sillä niiden elämä on jatkuvaa muutosta.

Milloin?

01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12
—										—	
—											—

— Milloin mahdollista? — Sesonki

Vaikeusaste & erityisvaatimukset:

Toiminnan kesto:

½ -1h

Kustannukset:

€ €€ €€€

Tarvikkeet:

- Luuppi (pieni, muovinen 8 x suurentava suurennuslasi)
- Tavallinen suurennuslasi
- Musta pahvin pala

Työohje:

1. Lähde ulos luontoon lumisateella pyydystämään lumihiihtäleitä mustan pahvin päälle.
2. Tutki pyydystämiesi lumihiihtäleiden rakennetta luupilla tai suurennuslasilla. Mustaa pahvia vasten lumihiihtäleen rakenne näkyy hyvin eikä se sula käsittelyssä.
3. Vertaile vastasataneen lumen rakennetta vanhempaan lumeen. Voit kaivaa lumeen kuopan ja tutkia lumikiteiden rakennetta eri osissa lumikinosta. Pohdi mitkä asiat voivat vaikuttaa lumihiihtäleiden erilaisiin rakenteisiin.

Ohjaajalle:

- Sisälle päästyä voidaan muistella millaisia lumihiihtäleitä on nähty ja piirtää havainnot paperille tai askarella lumihiihtäleitä paperista.

Lisätietoa:

- <http://birgitmummu.vikki.fi/Joulu/Askartelu/Lumihiihtäleet.htm>
- <http://www.ksymparistokasvatus.fi/uploads/files/lumenjajaanvaltakunnassa.pdf>
- <http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/6d2d7f004a14e790b9a2fdb546fc4d01/talventaikaa.pdf?MOD=AJPERES>

Lähde: www.4H.fi

Lumisia ja jäisiä kysymyksiä:

1. Mikä lämpötila on paras lumipallojen tekoon?
2. Missä lämpötilassa merivesi jäätyy?
3. Miksi kovalla pakkasella ei sada suuria lumihiihtaleitä?
4. Paljonko painaa litra juuri satanutta lunta?
5. Miksi lumi on hyvä eriste suojautua kylmältä?
6. Kuinka paksu lumikerros on jo aika hyvä suoja pakkasta vastaan?
7. Kuinka monikulmaisia useimmat lumihiihtaleet ovat?
8. Miksi kutsutaan välineitä joilla voi kävellä lumessa?
9. Minkä korkuinen on ollut maailman suurin lumiukko?
10. Kuinka kauan sitten päättyi viimeisin jääkausi Suomessa?
11. Mikä on suomen kylmyysennätys?

Vastaukset:

1. n. 5 °C
2. n. -1,9°C
3. Pakkasella on niin kuiva ilma, että suuria lumihiihtaleitä ei pääse syntymään
4. n. 100 g
5. Lumi on huokoista
6. n. 20 cm
7. Kuusikulmaisia
8. Lumikengiksi
9. 37,21 metriä ja sen pystytyspaikkana vuonna 2008 oli Bethel, Maine, USA.
10. 11,5 tuhatta vuotta sitten
11. 51,5 vuonna 1999 Pokan havaintoasemalla Kittilässä.

Vierailu lehmätilalla

Lehmän tulee saada vasikka kerran vuodessa, jotta se tuottaisi maitoa ympäri vuoden. Tutustuminen lehmiiin ja vasikoihin on mielenkiintoinen ja ympärivuoden toteutettavissa oleva aktiviteetti kaiken ikäisille. Lisäsisältöä aktiviteettiin tuo ternimaidosta valmistettu uunijuusto.

Milloin?

01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12

— Milloin mahdollista? — Sesonki

Vaikeusaste & erityisvaatimukset:

- Huomio allergiat. Usein tiloilla saattaa olla myös hygienia ohjeistus.

Toiminnan kesto:

1 h ->

Kustannukset:

€ €€ €€€

Uunijuusto

Tarvikkeet:

- 1 l ternimaitoa
- 1 tl suolaa
- voita
- Uunivuoka
- Kanelia ja sokeria

1. Voitele uunivuoka voilla.
2. Sekoita ternimaidon joukkoon suola.
3. Kaada ternimaito voideltuun uunivuokaan.
4. Paista 175 asteessa noin ½ tuntia, kunnes maito on hyytynyt ja saanut kauniin värin.
5. Tarjoile sokerin ja kanelin kera.

Järjestäkää yhteinen retki jollekin lähitalalle, jossa pääsee tutustumaan lehmien elämään ja jopa rapsuttelemaan niitä!

Ohjaajalle:

- Mahdollisia, itseään lähellä sijaitsevia vierailukohteita voi etsiä esimerkiksi internetistä.
- Tuotantotiloilla saattaa olla melko vaativatkin hygieniasäädökset, jotka rajoittavat vierailijoiden käyntejä, mutta esimerkiksi myös kotieläinpihoilla on nautaeläimiä.
- Tiloilta voi kysellä kummivasikka –käytännöstä, jolloin voidaan seurata lehmän elämää vasikasta aikuiseksi lypsäväksi lehmäksi.

Lisätietoa:

http://www.sey.fi/elaintietoa/tuotantoelaimet/naudat/mukava_tietaa_lehmasta

<http://www.e-oppikirja.fi/oph/tuotantoelainten-terveys-ja-hyvinvointi/nauta/>

Lumikammí

Lumen lämmönjohtokyky on huono, eli se on hyvä eriste. Lumen alla lämpötila on myös hyvin tasainen. Jo 30 - 40 cm paksuisen lumipeitteen alla lämpötila pysyy yleensä 1-2 pakkasasteessa, vaikka ilman lämpötila vaihtelisi kuinka.

Voitte kokeilla, kuinka hyvä eriste lumi on rakentamalla lumikammin. Lumikammí on mukava leikkipaikka, ja hyvällä lumitilanteella talviretkelijät voivat rakentaa kammin yöpaikakseen.

Milloin?

01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12

— Milloin mahdollista? — Sesonki

Vaikeusaste & erityisvaatimukset:

- Lapion käyttö, aikuisen apu on usein tarpeen.

Toiminnan kesto:

3h ->

Kustannukset:

€ €€ €€€

Tarvikkeet:

- Lapio
- n. 30 cm pituisia keppejä
- Lunta

Toimí näin:

1. Kootkaa sopivan tasaiselle alustalle noin kaksi metriä korkea lumikasa.
2. Tampatkaa ja muotoilkaa kasa puolipallon muotoiseksi ja työntäkää syntyneeseen lumikasaan joka puolelta tasaisin välein noin 30cm:n pituisia tikkuja ja antakaa kasan asettua ainakin pari tuntia. Jos mahdollista, kasan kannattaa antaa vetäytyä jopa yön yli.
3. Seuraavaksi voitte kaivaa kasaa ontoksi, kunnes katosta tulevat tikut tulevat vastaan. 30cm on hyvä seinänpaksuus, ja tikut ovat merkkinä, ettette vahingossa kaiva seinää liian ohueksi. Tehkää kammin suuaukko mahdollisimman alas, ja muistakaa tehdä myös ilmareikiä.

Lisätietoa:

- <http://www.ksymparistokasvatus.fi/uploads/files/lumenjajaanvaltakunnassa.pdf>
- <http://www.niksula.hut.fi/~mnikkane/linnat/linnat1.html>

Tammikuun retki: Jälkiä lumessa

Talvisessa metsässä riittää paljon tutkittavaa. Eläimet, jotka eivät nuku talviunta tai horrosta, liikkuvat vilkkaasti ravintoa etsimässä

Vaikka eläimiä ei näkisikään, niiden askeleiden jälkiä on painautunut lumeen, josta ne onkin helppo havaita. Lumessa näkyvät jäljet antavat hyvän mahdollisuuden tutkia niiden touhuja. Erilaisia eläimiä kulkee aivan pihapiirissä ja tässä tehtävässä ollaankin eläinten jäljillä.

Milloin?

01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12
—									—		
—										—	

— Milloin mahdollista? — Sesonki

Vaikeusaste & erityisvaatimukset:

- Kohtalainen liikuntakyky

Toiminnan kesto:

½ h ->

Kustannukset:

€ €€ €€€

Tarvikkeet:

- mittanauha
- muistiinpanovälineet
- Jälkien tunnistus lomake, jossa esimerkkilajeja (kts. liitteet)
- (Kamera)

Toimintäin:

1. Kun huomaat jäljet, tutki seuraavia asioita:
 - Mihin suuntaan eläin on liikkunut?
 - Onko hanki upottanut vai kantanut eläintä?
 - Miten eläin on liikkunut?
 - Miten pitkä jälkien väli on?
 - Vaihteleeeko jälkien väli eli eläimen liikkumanopeus?
 - Mitä jälkien jättäjä on puuhannut?
2. Mieti mikä eläin on saattanut tehdä jäljet. Samankin eläimen jälkikuvioita on monia erilaisia, sen mukaan millaisessa tilanteessa ne ovat syntyneet. Kummalliselta tuntuvia jälkiä kannattaakin seurata jonkun matkaa, sillä ne saattavat myöhemmin muuttua tyyppisemmiksi.

Ohjaajalle:

- Eläinten jälkiä on myös hyvä kuvata, jolloin niitä voidaan tarkastella kaikessa rauhassa useampaankin kertaan.
- Voitte yhdessä miettiä ja tarkastella, mitä muita eläimiä lähipiirissä liikkuu ja asustaa.
- Paras aika jälkien tutkimiselle on muutama päivä lumisateen jälkeen.

Lisätietoja: http://www.metsavastaa.net/spar_isnon_copy,

<http://www.ksymparistokasvatus.fi/uploads/files/lumenjajaanvaltakunnassa.pdf>

Lähde: <http://www.suurpedot.fi/www/fi/lajit/index.php>, <http://www.martat.fi/pikkukokki/kotikulmilla/luonnossa/luontosalapoliisi-elainten-jalji/>, http://www.metsavastaa.net/spar_isnon_copy, www.4H.fi, <http://www.ksymparistokasvatus.fi/uploads/files/lumenjajaanvaltakunnassa.pdf>

Kuukauden eläin: Lehmä

- Lehmä on Suomen tärkein kotieläin. Suomeen nautaeläimet sopivat hyvin, sillä ne pystyvät hyödyntämään pohjoisilla alueilla hyvin menestyviä nurmikasveja.

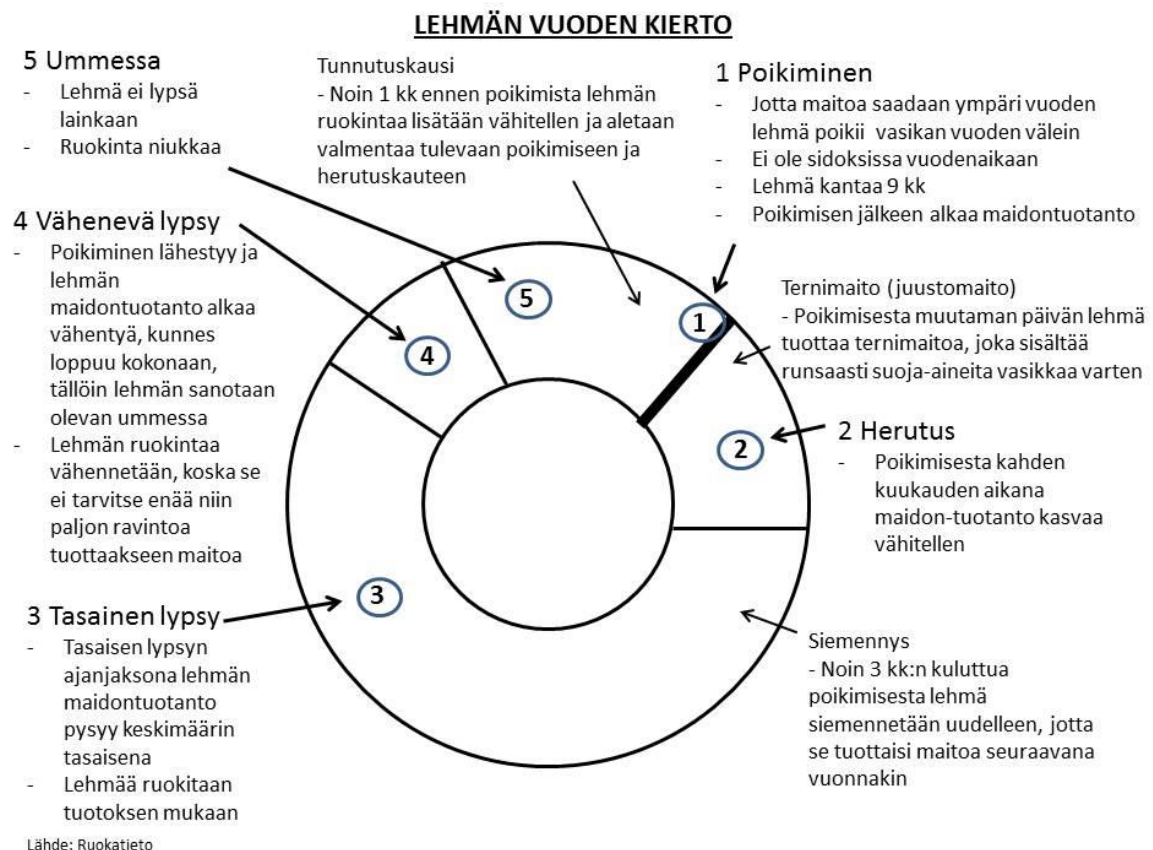
- Lehmä on nautaeläin. Sen sukulaisia ovat kotieläimistä lammas ja poro ja luonnon eläimistä muun muassa hirvi. Lehmä on muiden nautaeläinten tapaan märehtijä ja kasvissyöjä. Lehmä syö karkeaa rehua, kuten kuivaa heinää, säiliörehua ja kesällä laidunruohoa. Lehmä syö myös väkirehua, kuten ohraa ja kauraa.
- Lehmä on laumaeläin ja kaipaa seuraa. Laumassa on arvojärjestys, ja heikompi väistää vahvempaa.
- Useimmilla lehmillä on sarvet. Ne ovat alunperin puolustautumista varten. Joidenkin rotujen lehmät ovat sarvettomia. Niitä kutsutaan nupoiksi.
- Lehmän jalassa on neljä kovaan kaviokynteen päättyvää varvasta. Vain kaksi suurinta varvasta ulottuu maahan. Tällaista jalkaa kutsutaan sorkaksi.
- Vastasyntynyt vasikka painaa noin 40 kg, ja puolivuotiaana jo parisataa kiloa. Aikuinen lehmä painaa noin 550 kg ja sonni noin 1000 kg.
- Nykyisin lypsylehmät eivät tapaa sonneja, vaan ne keinosiemennetään. Sen sijaan lihantuotantoa varten pidettävillä emolehmillä on laumassa yleensä oma sonni.
- Lehmät asuvat vielä useimmiten parsinavetoissa, joissa ne seisovat päästään kytkettyinä ja pääsevät ulkoilemaan vain kesän laidunkaudella.
- Yhä enemmän on kuitenkin yleistymässä pihattotyypiset navetat, joissa lehmät joissa lehmät saavat liikkua vapaina ja lypsy, ruokinta jne. tapahtuu automaattisten robottien avulla. Pihatot parantavat paitsi lehmien liikkumismahdollisuuksia, myös lehmien mahdollisuutta vaikuttaa päiväryhtiinsä. Automaatit mahdollistavat lypsyn ja ruokailun silloin lehmä itse haluaa.
- Nautoja pidetään kotieläiminä lähinnä sen vuoksi, että ne lypsävät maitoa. Maidosta saadaan kaikki erilaiset maitotuotteet kuten jugurtit, juustot, jäätelöt jne. Lisäksi naudoista saadaan lihaa.

Lypsylehmät

- Lypsykarjaan kuuluva lehmä synnyttää vasikan joka vuosi eli se poikii.
- Jotta lehmän maidontuotanto pysyisi yllä, on sen synnyttävä vasikka kerran vuodessa. Maito on alun perin tarkoitettu vasikan ravinnoksi. Kun lehmiä lypsetään säännöllisesti ja ruokitaan hyvin, ne tuottavat maitoa paljon enemmän kuin vasikka tarvitsee.
- Keskimäärin lehmä ehtii poikia 2,5 kertaa ennen kuin se viedään teuraaksi.
- Nykyisin yksi lehmä lypsää jo noin 7500 litraa maitoa vuodessa. Yleensä lehmät lypsetään kaksi kertaa päivässä, mutta jotkut lypsävät kolmesti päivässä ja ne saavat vielä enemmän maitoa vuoden aikana.
- Lehmä poikii uuden vasikan joka vuosi. Lehmän tiineys kestää yhdeksän kuukautta. Tiineysajan alussa lehmä tuottaa edelleen maitoa ja vasikka kasvaa sen kohdussa. Poikimisen lähestyessä maidontuotanto vähenee ja lopulta ehtyy kokonaan. Lehmän sanotaan olevan ummessa (kuvassa kohta 5).
- Noin runsas kuukausi ennen poikimista alkaa niin sanottu tunnutuskausi. Tällöin lehmän ruokintaa lisätään ja valmennetaan lehmää poikimiseen ja seuraavaan herutuskauteen.
- Poikimisen (kuvassa kohta 1) jälkeen alkaa lehmän maidontuotanto. Poikiminen ei ole sidoksissa vuodenaikoihin, vaan lehmä voi poikia mihin aikaan vuodesta tahansa. Poikimista seuraavien muutamien päivien aikana lehmä lypsää ternimaitoa. Siinä on runsaasti suoja-aineita

vastasyntyneelle vasikalle. Ternimaitoa kutsutaan myös juustomaidoksi, koska siitä valmistetaan uunijuustoa.

- Poikimista seuraavien kahden kuukauden aikana lehmän maidontuotanto kasvaa. Tätä aikaa kutsutaan herumiseksi (kuvassa kohta 2).
- Noin kolmen kuukauden kuluttua poikimisesta lehmä siemennetään.
- Ennen seuraavaa poikimista maidontuotanto jälleen vähenee ja lopulta loppuu kokonaan (kuvassa kohta 4).
- Lehmävasikoista suurin osa kasvatetaan uusiksi lypsylehmiksi maidontuotantoon. Usein vasikat vierotetaan emoistaan heti poikimisen jälkeen. Vasikat ruokitaan vieroituksen jälkeen maidonkorvikkeilla. Vasikkaa juotetaan parin kuukauden ikään saakka, mutta jo viikon-parin ikäisenä se alkaa opetella heinän syöntiä.
- Kaikille vasikoille kiinnitetään korviin keltaiset numerolaput, joista jokainen yksilö voidaan tunnistaa.
- Lehmä kehittyy vasikasta. Nuori naaraspuolinen nauta on nimeltään hieho. Noin vuoden ikäisenä se on saavuttanut sukukypsyytensä ja sille tulee ensimmäinen kiimakausi. Tällöin se on valmis lisääntymään. Tällöin hieho yleensä siemennetään. Tiineys kestää yhdeksän kuukautta, kuten ihmiselläkin. Hiehosta tulee lehmä, kun se poikii ensimmäisen kerran noin kahden vuoden iässä. Tämän jälkeen se poikii noin kerran vuodessa, jotta maidontuotanto pysyy yllä.
- Vasta vasikoiminen saa maidon erittymisen alkamaan.
- Lehmä on täysikasvuinen vasta neljän vuoden ikäisenä.

http://www.sey.fi/elaintietoa/tuotantoelaimet/naudat/mukava_tietaa_lehmasta
<http://www.e-oppikirja.fi/oph/tuotantoelainten-terveys-ja-hyvinvointi/nauta/>